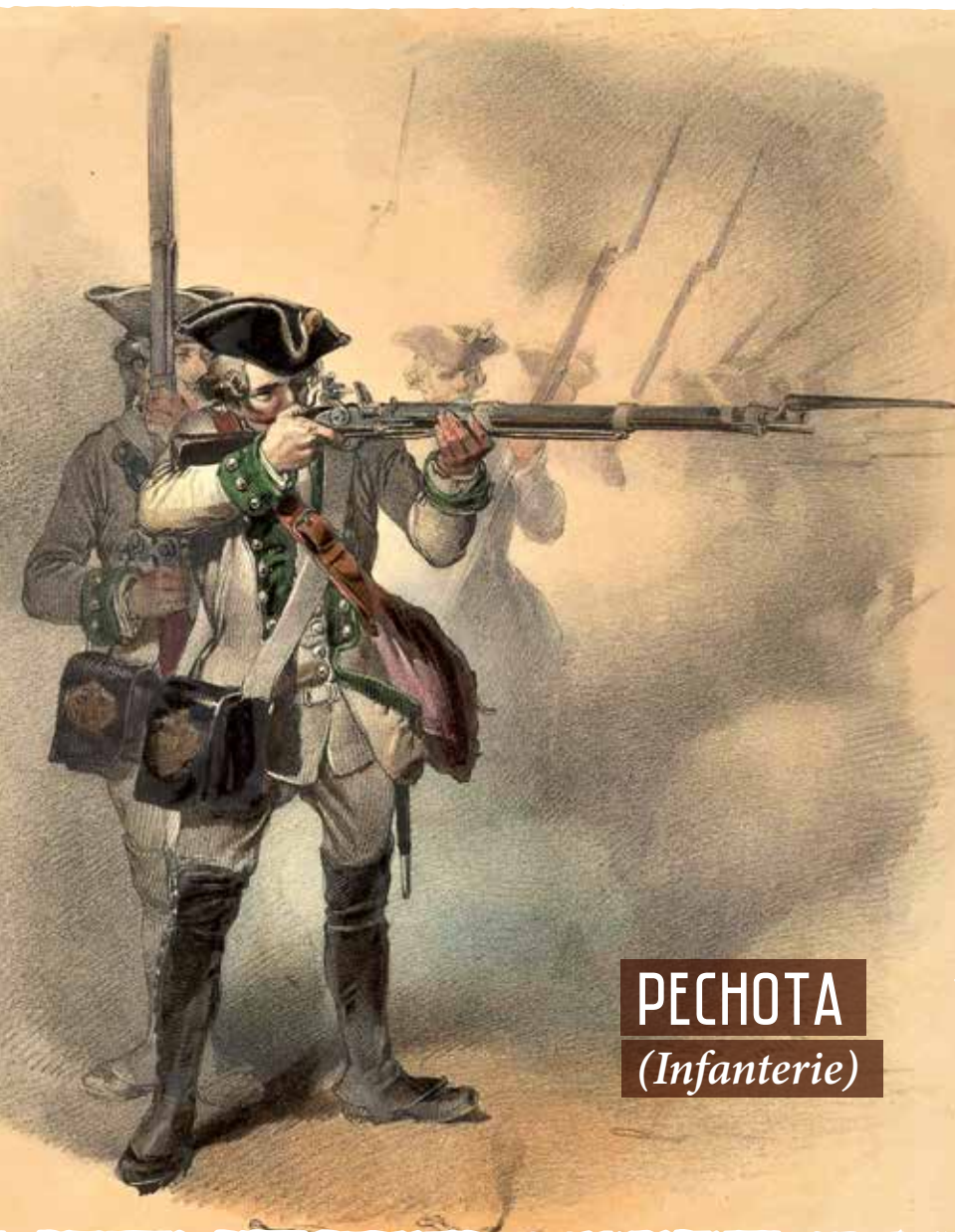

NÁSTENNÝ KALENDÁR
VOJENSKÉHO HISTORICKÉHO ÚSTAVU

2021

JANUÁR 2021

PECHOTA (Infanterie)

Pechota bola prapôvodným, a teda aj najstarším druhom vojska. Peší bojovník sa však z vojenského hľadiska stal plnohodnotným až po začlenení do organizovaného bojového kolektívu. Čo do výzbroje a výstroja, ako aj taktického nasadenia prešlo pešie vojsko v minulosti najvýraznejšími zmenami spomedzi všetkých druhov armády. Rozvoj ručných palných zbraní a delostrelectva v novoveku zásadne ovplyvnil spôsoby vedenia bojovej činnosti, v ktorej rozhodujúca úloha pripadla pechote. V období tzv. dedičných vojen v 18. storočí sa v habsburskej armáde uskutočnilo viacero zmien v štruktúre a organizácii pechoty, jej výzbrojenia a výstroja vrátane uniformy.

Pri nástupe vlády Márie Terézie roku 1740 mala habsburská armáda 52 a v čase jej úmrtia roku 1780 59 peších plukov. Základnou zbraňou pešiaka bola puška s kresadlovou zámkou, dopĺňal ju tulejový trojhranný bodák, v zavesenej sumke bolo 60 nábojov. Kresadlová puška bola ľahšia než mušketa, preto sa z nej strieľalo bez podpory, takže z výzbroje strelca bola vyradená furketa. V záujme zvýšenia účinnosti strelby sa uplatňovala palba šíkov salvami. Pušky používané v habsburskej armáde mali najčastejšie kaliber 18 – 19 mm a boli dlhé 120 cm. Puška sa nabíjala spredu dreveným a po roku 1742 kovovým nabíjakom. Pažba pušky sa vyrábala z moreného a lakovaného bukoveho dreva. Tieto pušky boli pomerne trvanlivé, vydržali viac než 15 000 výstrelov. Ich nevýhodou bolo však občasné zlyhávanie, lebo sa zanášal zápalný kanálik zvyškami spáleného prachu. Použitelnosť pušky za silného vetra či dažďa bola takmer nemožná. Podľa vzoru uhorských pešiakov a granátnikov, ktorí boli vyzbrojení aj krátkou šablou so širokou čepeľou, sa šable začali v druhej polovici 18. storočia zavádzať aj do výzbroje peších plukov v západnej časti monarchie.

4
Drahoslav
Pondelok

5
Andrea
Utorok

6
Antónia
Traja kráľi
Streda

7
Bohuslava
Štvrtok

1
Nový rok
Vznik SR
Piatok

2
Alexandra,
Karína
Sobota

3
Daniela
Nedeľa

11
Malvína

12
Ernest

13
Rastislav

14
Radovan

8
Severín

9
Alexej,
Alex

10
Dáša

18
Bohdana

19
Drahomíra,
Márió, Sára

20
Dalibor,
Sebastián

21
Vincent

22
Zora

16
Kristína

17
Nataša

25
Gejza

26
Tamara

27
Bohuš

28
Alfonz

29
Gašpar

23
Miloš

24
Timotej

30
Ema

31
Emil

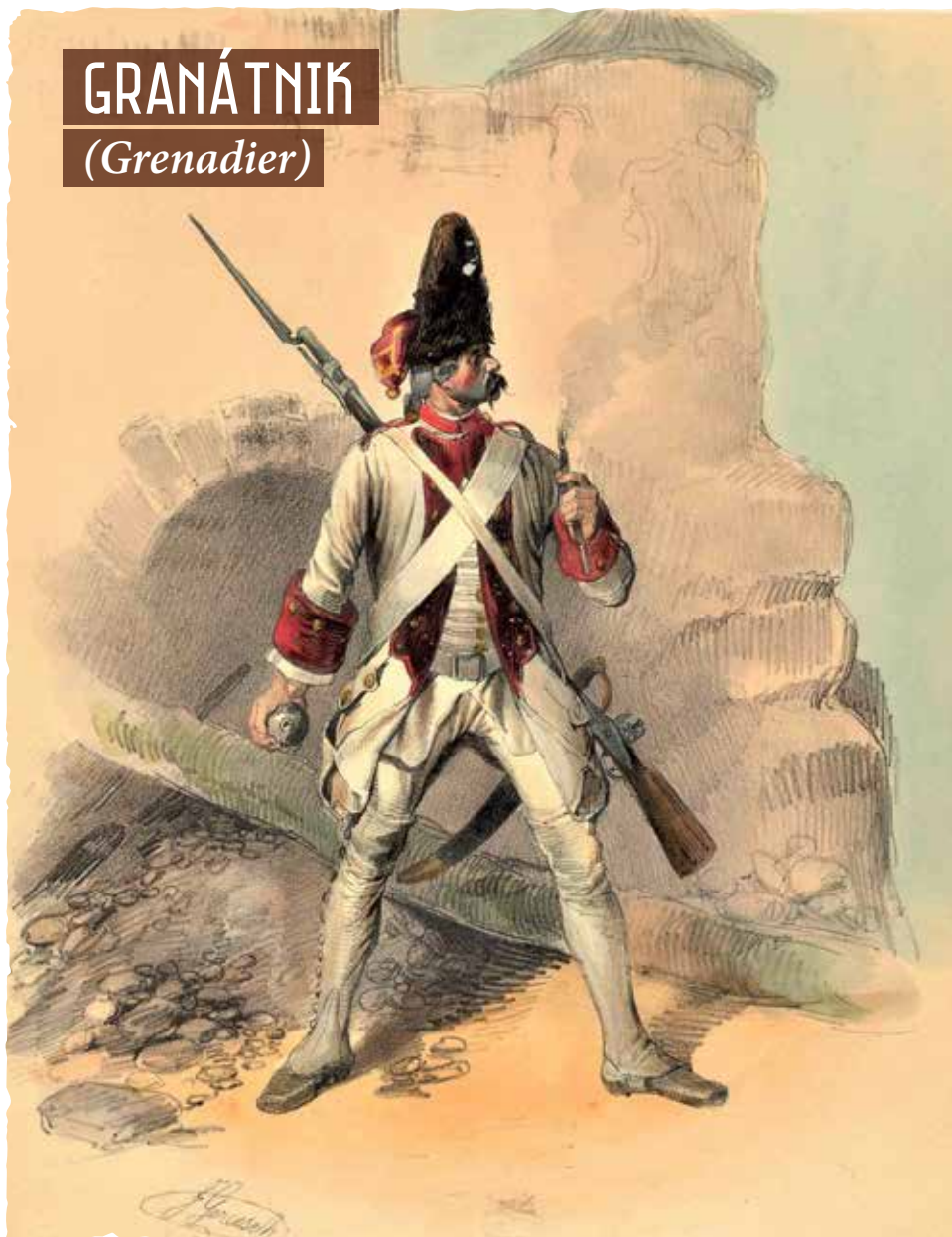
FEBRUÁR 2021

Granátníci boli od druhej polovice 17. storočia do druhej polovice 19. storočia elitnými príslušníkmi pechoty, a to vo všetkých európskych armádach. Krátky čas granátníci pôsobili aj v dragúnskych plukoch habsburského jazdeckva. Ich hlavnou zbraňou boli granáty, čiže duté olovené, železné, kameninové či sklenené gule o hmotnosti 1 – 2 kg naplnené pušným prachom a šrotom. Išlo o účinnú zbraň na krátku vzdialenosť, lebo po zapálení knôtu a po výbuchu sa granát i náplň rozleteli na mnoho črepín. V taške prevesenej cez plece nosil granátník spravidla 12 granátov a v osobitnej kovovej schránke zapálený knôt.

Granátníci sa uplatňovali pri obrannom i útočnom boji, keď spravidla vybiehali pred vlastné šíky a vrhali granáty do nepriateľských radov. Tento spôsob boja si vyžadoval vycvičených urastených i odhodlaných vojakov, lebo vzhľadom na nerovnaký čas horenia knôtu mohli granáty vybuchnúť predčasne a spôsobiť škody vo vlastných radoch. Typickým znakom granátníkov nemeckej (rakúskej) i uhorskej pechoty habsburskej armády bola vysoká čiapka z medvedej kožušiny, nazývaná medvedica. Elitný charakter si granátníci zachovali aj po zrušení granátov okolo roku 1760, keď boli vyzbrojení ako ostatní pešiaci puškou a šablou.

Granátníci bojovali v zostave peších plukov. Na základe nariadenia Márie Terézie z roku 1743 mal peší pluk dovedna 2 300 mužov, z nich bolo 200 granátníkov, a to v dvoch granátníckych stotínach (kompániách), v každej po sto mužov. Predpis z roku 1769 stanovoval mierový počet pešieho pluku na 2 071 mužov, z nich malo byť 226 granátníkov v dvoch stotínach, v prípade vojny sa početný stav pluku zvyšoval na 2 707 vojakov, z nich malo byť 230 granátníkov v dvoch stotínach.

GRANÁTNIK (Grenadier)

1
Tatiana

Pondelok

2
Erika, Erik

Utorok

3
Blažej

Streda

4
Veronika

Štvrtok

5
Agáta

Piatok

6
Dorota

Sobota

7
Vanda

Nedeľa

8

Zoja

9

Zdenko

10

Gabriela

11

Dezider

12

Perla

13

Arpád

14

Valentín

15

Pravoslav

16

Ida, Liana

17

Miloslava

18

Jaromír

19

Vlasta

20

Lívia

21

Eleonóra

22

Etela

23

Roman, Romana

24

Matej

25

Frederik, Frederika

26

Viktor

27

Alexander

28

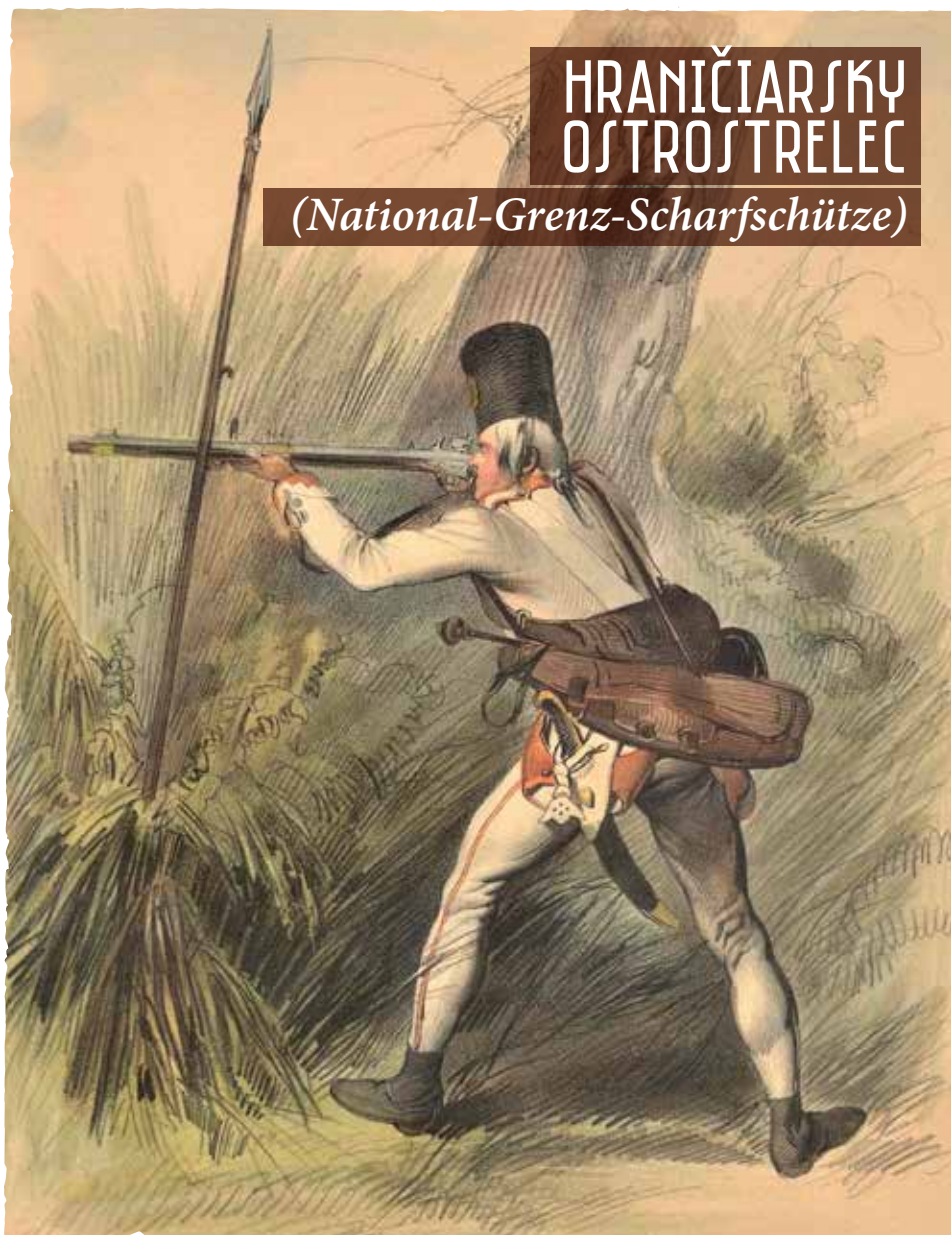
Zlatica

Hraničiari boli súčasťou pechoty habsburskej armády. Išlo o branné sily z Vojenskej hranice na juhu monarchie, čiže najmä z Chorvátska a Slavónska po ich oslobodení spod osmanskej nadvlády. Spočiatku boli organizovaní na spôsob domobrany, osvojili si partizánske a rozptýlené formy boja. Plnili úlohy ľahkej pechoty pre prieskum a výzvedy či ako predné stráže vo vojnových i mierových časoch.

Od 40. rokov 18. storočia sa tieto vojenské jednotky začali prispôbovať štruktúre regulárnych útvarov, takže od roku 1769 pôsobil v habsburskej armáde už 17 hraničiarskych peších plukov. Na konci vlády Márie Terézie bol sformovaný aj hraničiarsky husársky pluk. Hraničiari slúžili nielen v južnom pohraničí monarchie, podľa potreby ich nasadzovali na bojiskách v celej Európe.

Hraničiarsky peší pluk mal tabuľkovo 4 183 mužov a tvorili ho tri poľné batalióny (prápor), každý po šiestich stotinách (kompániách), ďalej tri stotiny ostrostrelcov a dve delostrelecké stotiny. Hraničiarska rovnošata sa riadila vzorom uniformy uhorských pešiakov, no nohavice neboli z modrého, ale z bieleho súkna. Pokrývku hlavy bol najprv kalpak, potom aj čákov, neskôr kožený kašket. Príslušníci hraničiarskych delostreleckých stotín nosili hnedý kabátec, obdobne ako všetci delostrelci.

Hraničiarski ostrostrelci jednotlivito alebo v menších skupinkách vykonávali predovšetkým prieskumnú a záškodnícku činnosť, keď strelbou zo zálohy vyradovali najmä nepriateľských dôstojníkov. Vo výzbroji mali pušku s dvomi hlavňami a s dvomi zámkami, pobočnou zbraňou bol tesák. K puške patrila 253 cm dlhá pika s pätkou a podperou pre pušku pri strelbe.

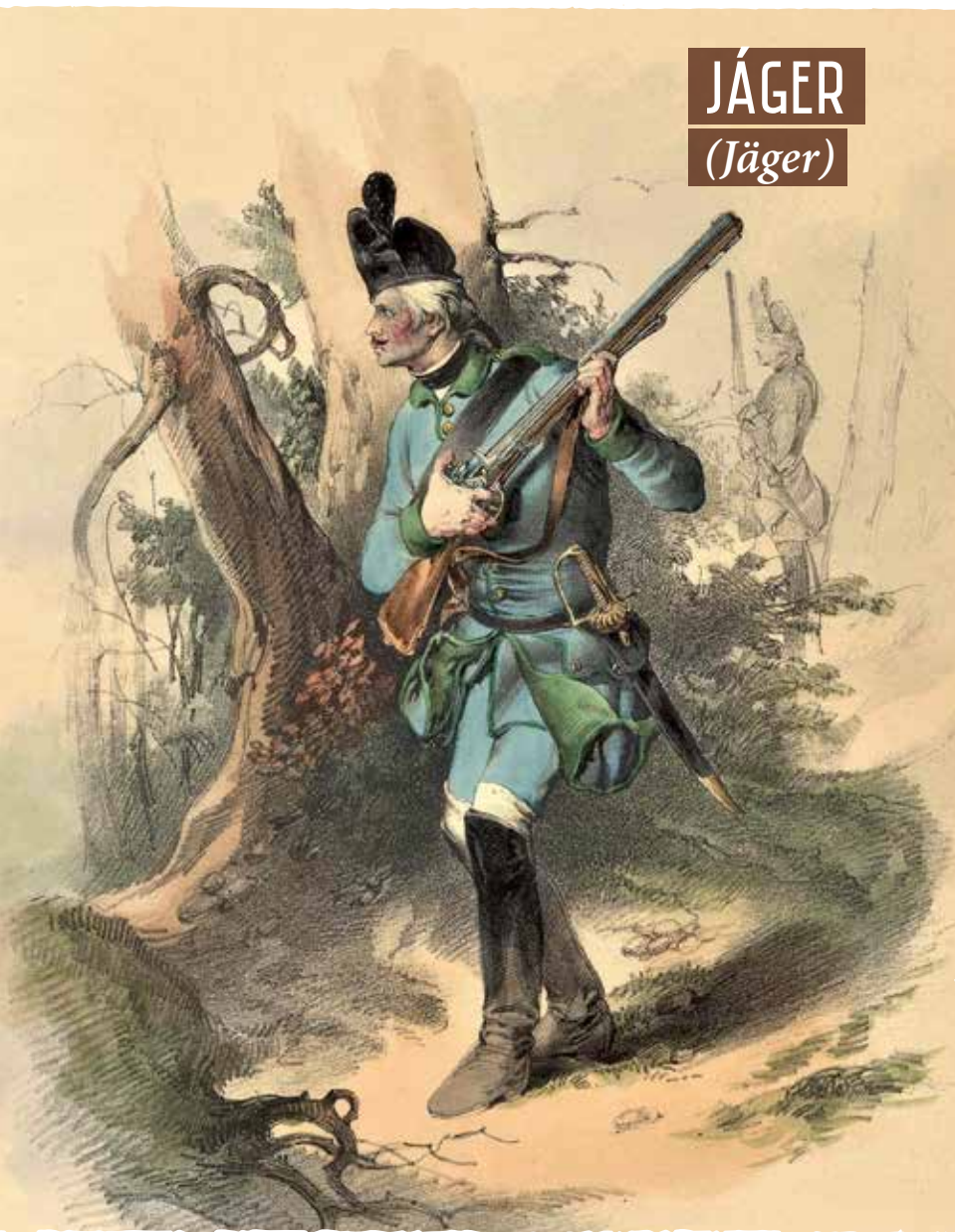
HRANIČIARSKY OSTROSTRELEC

(National-Grenz-Scharfschütze)

1 Pondelok Albín	2 Utorok Anežka	3 Streda Bohumil, Bohumila	4 Štvrtok Kazimír	5 Piatok Fridrich	6 Sobota Radoslav, Radoslava	7 Nedela Tomáš
8 Alan, Alana	9 Františka	10 Bruno, Branislav	11 Angela, Angelika	12 Gregor	13 Vlastimil	14 Matilda
15 Svetlana	16 Boleslav	17 Lubica	18 Eduard	19 Jozef	20 Vítazoslav,	21 Blahoslav
22 Beňadik	23 Adrián	24 Gabriel	25 Marián	26 Emanuel	27 Alena	28 Soňa
29 Miroslav	30 Vieroslava	31 Benjamin				

APRÍL 2021

JÁGER (Jäger)

Jágrí boli osobitným druhom ľahkej pechoty. Zenitom ich bojovej slávy bolo obdobie od 2. polovice 18. storočia do polovice 19. storočia, keď tento druh elitných peších strelcov pôsobil pod rôznymi názvami vo väčšine vtedajších armád. Výcvik a vyzbrojenie jágrov modernými a kvalitnými puškami vyplýval z ich taktického predurčenia a nasadenia do náhlych bojov obmedzeného rozsahu. V bitkách sa rozptýlene pohybovali pred jednotkami radovej pechoty a skrytou palbou narúšali zostavu vojsk protivníka. Často však prenikali aj do tyla nepriateľa, narúšali jeho spojenie a zásobovanie.

V priebehu vojen o habsburské dedičstvo sa roku 1745 vytvorila dobrovoľnícka jágerská stotina pod velením kapitána Pfeilera. V jej zostave pôsobilo aj okolo 80 jazdcov a hoci bola po roku zrušená, stala sa podnetom pre vznik neskorších podobných jednotiek, zložených najmä z polovníkov a lesníkov či členov rôznych streleckých spolkov. Títo muži dobre ovládali palné zbrane a nepotrebovali dlhodobý strelecký výcvik. V roku 1758 vznikol dobrovoľnícky Zbor poľných jágrov (Feld-Jäger-Corps), ktorý mal spočiatku iba 50 príslušníkov, no už nasledujúci rok pozostával z dvoch stotín a roku 1760 sa rozrástol na 10 stotín; po sedemročnej vojne zbor roku 1763 rozpustili. V rokoch 1759 – 1763 pôsobil aj ďalší Zbor dobrovoľných jágrov (Frei-Jäger-Corps), ktorý pozostával zo stotiny ostrostrelcov a približne stovky ľahkých jazdcov. Keďže tieto dobrovoľnícke zbory sa v sedemročnej vojne osvedčili, roku 1769 bolo vydané nariadenie, aby vždy v prípade vojny bol zriadený jágerský zbor. To sa v nasledujúcich vojnových konfliktoch aj realizovalo, ale až od koalíčných protifrancúzskych vojen sa jednotky jágrov stali trvalou regulárnou súčasťou habsburskej armády.

5
Miroslava
Vel'konočný pondelok
Pondelok

12
Estera

19
Jela

26
Jaroslava

6
Irena
Utorok

13
Aleš

20
Marcel

27
Jaroslav

7
Zoltán
Streda

14
Justína

21
Ervín

28
Jarmila

1
Hugo
Štvrtok

8
Albert

15
Fedor

22
Slavomír

29
Lea

2
Zita
Vel'ký piatok
Piatok

9
Milena

16
Dana, Danica

23
Vojtech

30
Anastázia

3
Richard
Sobota

10
Igor

17
Rudolf,
Rudolfa

24
Juraj

4
Izidor
Vel'konočná nedela
Nedela

11
Július

18
Valér

25
Marek

Kyrýsníci boli najstarším druhom jazdeckta habsburskej armády. Ako ťažké jazdeckto boli vlastne pokračovateľmi rytierskej obrnenej jazdy, no pôvodne celoplátová kyrýsnícka zbroj sa postupom času zredukovala na predný a zadný kyrýs. V 18. storočí a vlastne až do konca napoleonských vojen kyrýsníci predstavovali najúdernejšiu silu armády v rozhodujúcich fázach bitiek. Útočili v zomknutých radoch na nepriateľskú bojovú zostavu oslabenú sústredenou palbou pechoty a delostrelectva.

V rokoch 1740 – 1769 bolo v habsburskej armáde 18 kyrýsníckych plukov, v dôsledku reorganizácie jazdeckta ich počet roku 1770 klesol na 15 a roku 1780 dokonca len na 10, čo odrážalo trend zvyšovania podielu ľahkého jazdeckta na úkor ťažkého. Výzbroj a výstroj kyrýsníkov sa až na jednotlivosti veľmi nemenila. Roku 1742 bol kyrýs zredukován na predný plech (plastron), ktorý chránil iba hrud jazdca. Pod kyrýsom sa nosila vesta a semišový priliehavý kabátik (kolet), ktorý bol však roku 1757 zrušený, vtedy zároveň boli nepraktické ťažké vysoké čížmy s vyhrnutými manžetami nahradené ľahšími. Biele nohavice boli z kože, sútkna alebo vlny. Roku 1767 bol opäť predpísaný biely kabát so stojatým golierom. Pokrývkou hlavy bol čierny klobúk s chocholom. Kyrýsník bol vyzbrojený palašom, karabínou zavesenou na pevnom remeni a dvomi pištolami zastrčenými v puzdrách nachádzajúcich sa po oboch stranách koženého sedla; vpredu na sedle mal zrolovaný plášť. Kyrýsníci mali najlepšie i najrobustnejšie kone v rámci celého jazdeckta – v kohútiku dosahovali výšku okolo 155 cm.

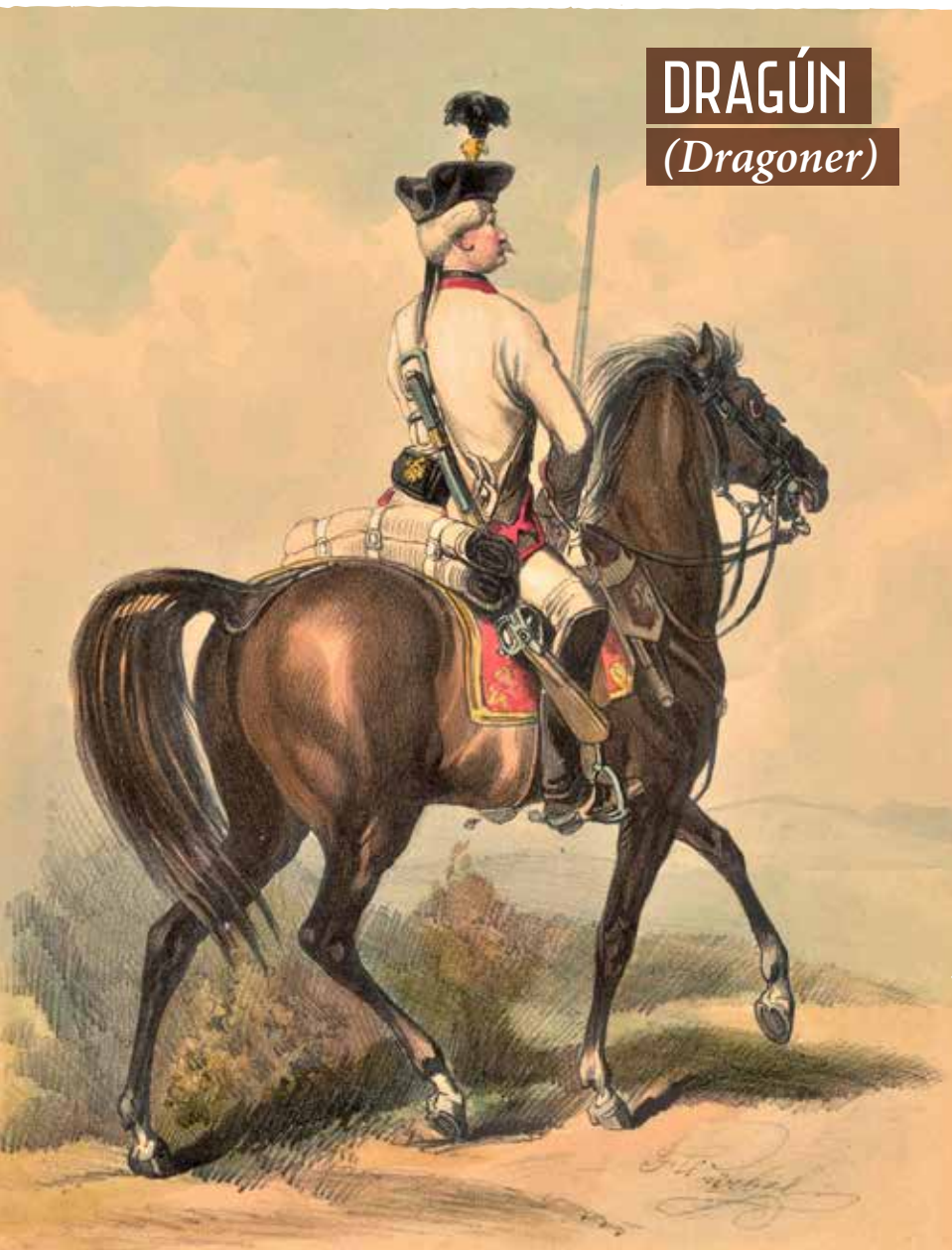
Roku 1780 kyrýsnícky pluk tvorilo 6 poľných švadrón po 174 mužov a so štáboom mal 1 059 mužov, v čase vojny sa doplňoval o rezervnú švadrónu v sile 114 mužov a s rozšíreným štáboom mal 1 176 mužov.

KYRÝSNÍK
(Kürassier)

					1 Sobota Sviatok práce	2 Nedeľa Žigmund
3 Galína Pondelok	4 Florián Utorok	5 Lesia, Lesana Streda	6 Hermína Štvrtok	7 Monika Piatok	8 Ingrída Vítazstvo nad fašizmom	9 Roland
10 Viktória	11 Blažena	12 Pankrác	13 Servác	14 Bonifác	15 Žofia, Sofia	16 Svetozár
17 Gizela, Aneta	18 Viola	19 Gertrúda	20 Bernard	21 Zina	22 Júlia, Juliana	23 Želmíra
24 Ela	25 Urban, Vanesa	26 Dušan	27 Iveta	28 Viliam	29 Vilma	30 Ferdinand
31 Petronela						

DRAGÚN (Dragoner)

Dragúni boli osobitným druhom jazdectva, ktoré sa vyprofilovalo v začiatkoch tridsaťročnej vojny. Boli to pôvodne vlastne mušketeri, ktorí kone používali na rýchle presuny, no spočiatku bojovali ako pechota. Od 18. storočia dragúni bojovali spravidla už len ako jazdci po boku kyrysníkov, takže sa formálne rátali za ťažké jazdectvo. Dragúni však používali menšie kone, takže tvorili vlastne prechod medzi ťažkou a ľahkou jazdou, čo ich predurčovalo na všestranne využiteľný druh jazdectva. Až do roku 1757 sa dragúni podrobovali výcviku aj ako pešiaci.

Dragúni mali bielu rovnosatu. Na hlave nosili trojrohý plstený klobúk, ktorý vystužoval zvnútra všitý kovový kríž, ktorý chránil hlavu proti úderu alebo seku. Jednoradový kabát mal farebné egalizačné (rozlišovacie) vyloženie, zapínal sa na gombíky a jeho rukávy ukončovali manžety. Dragúni nosili po koliená siahajúcu vysokú obuv. Sumka na náboje (patrontaška) bola zavesená na bandalieri prehodenom cez ľavé rameno, podobne ako na remeni zavesená jazdecká karabína, ktorá nahradila pôvodne používanú bodákovú pechotnú pušku. Dragún bol opásaný opaskom, na ktorom mal zavesený paloš, jeho výzbroj dopĺňali dve jazdecké pištole. Plášť do nepohody mal zabalený vo vaku pri sedle.

Počet dragúnskych plukov za vlády Márie Terézie mal klesajúcu tendenciu; roku 1740 mala habsburská armáda 14, roku 1765 12, roku 1770 11 a roku 1780 iba 7 plukov, čo sa však čiastočne kompenzovalo zvyšujúcim sa početným stavom mužov v každom dragúnskom pluku. Roku 1780 podľa mierových tabuliek dragúnsky pluk tvorilo 6 švadrón, každá mala 174 mužov, takže so štábom mal pluk 1 173 mužov; v čase vojny sa každá zo šiestich švadrón mala doplniť na 203 mužov a pribudla rezervná švadróna, takže so štábom početný stav pluku činil 1 557 mužov.

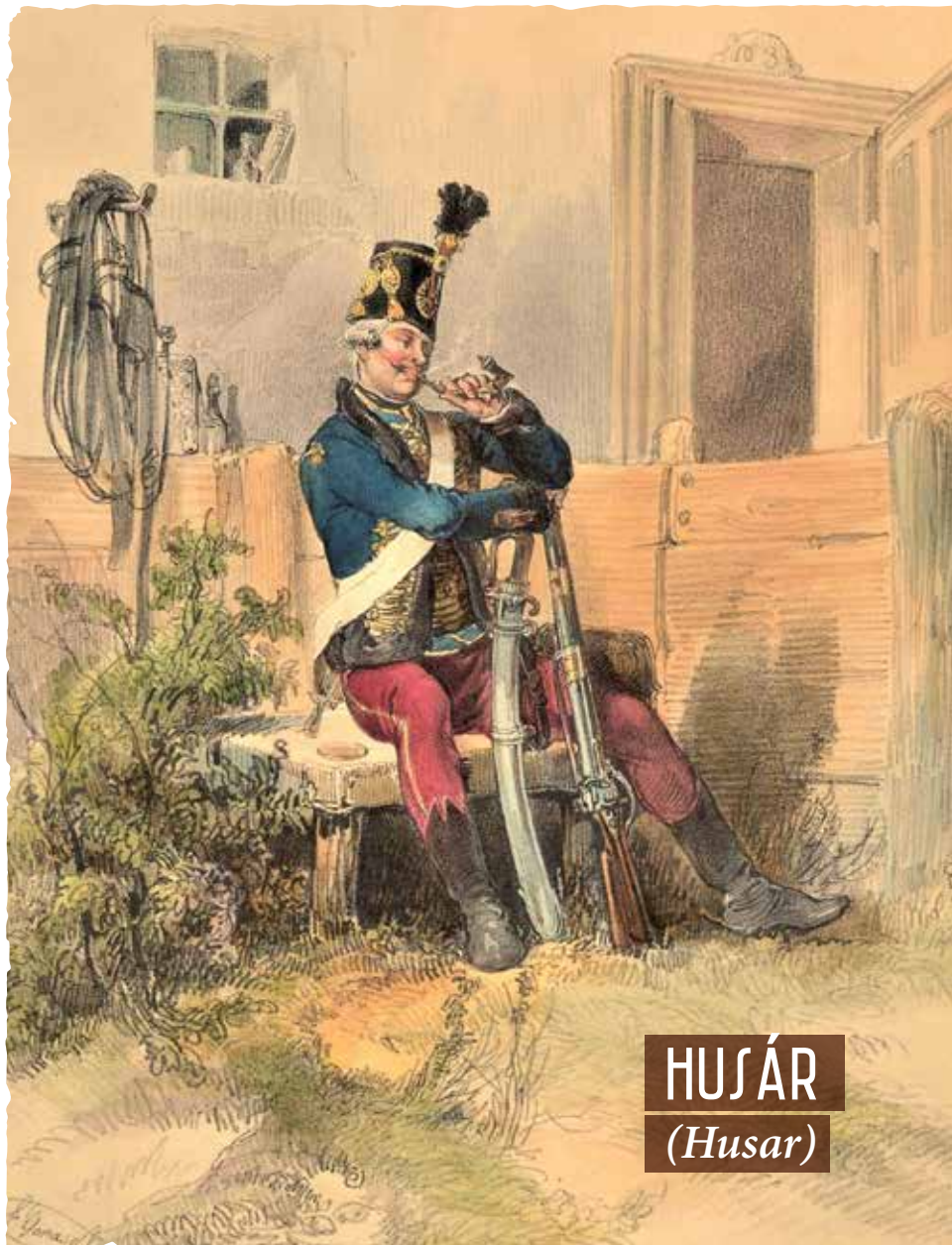
	1 Utorok Žaneta	2 Streda Xénia, Oxana	3 Štvrtok Karolína	4 Piatok Lenka	5 Sobota Laura	6 Nedela Norbert
7 Pondelok Róbert, Róberta	8 Medard	9 Stanislava	10 Margaréta,	11 Dobroslava	12 Zlatko	13 Anton
14 Vasil	15 Vit	16 Blanka, Bianka	17 Adolf	18 Vratislav	19 Alfréd	20 Valéria
21 Alojz	22 Paulína	23 Sídónia	24 Ján	25 Olívia, Tadeáš	26 Adriána	27 Ladislav, Ladislava
28 Beáta	29 Peter, Pavol, Petra	30 Melánia				

Husári boli typicky uhorský druh ľahkého jazdeckva. Vznikli ešte v stredoveku, keď od 15. storočia predstavovali účinný náprotivok osmanskej jazde – sipá-hijom. Prvé dva pravidelné husárske pluky zaradené do habsburskej armády roku 1689 boli zverbované na území Slovenska. Vďaka rýchlym koňom a ľahkej výzbroji boli husári mimoriadne mobilní. Spočiatku plnili zväčša prieskumné a záškodnícke úlohy, postupom času vzrástol však aj ich význam a podiel na priamej útočnej činnosti. Spôsob boja husárov sa osvedčil aj na bojiskách v 18. storočí, takže tento druh ľahkej jazdy si získal veľkú obľubu a počet jeho plukov narastal, a to aj v zahraničných armádach.

Husári habsburskej armády sa verbovali výlučne v Uhorsku. Vyznačovali sa typickou rovnošatou uhorského strihu, najmä dolománom a mentieku s bohatým šnurovaním. Ani zavedenie predpísaných uniforiem za Márie Terézie neovplyvnilo strih husárskej rovnošaty. Namiesto kalpaku sa však pokrývkou hlavy stal čákov. Jednotlivé husárske pluky farbu čákov kombinovali s farbou dolománu, pričom od roku 1772 sa určili len 4 možné farby husárskej rovnošaty: tmavomodrá, svetlomodrá, tmavozelená a svetlozelená. K zelenému dolománu sa nosili červené nohavice. Každý husár musel podľa dávneho zvyku nosiť fúzy.

Základnou zbraňou husára bola šabľa zavesená spolu so šablovou taškou vľavo na opasku. Šable mali na čepeli zväčša vygravírované rôzne heslá, napríklad Vivat husar, Maria Theresia Rex, alebo meno majiteľa pluku. Výzbroj husára dopĺňali palné zbrane, a to krátko karabína a spravidla dve ľahké pištole.

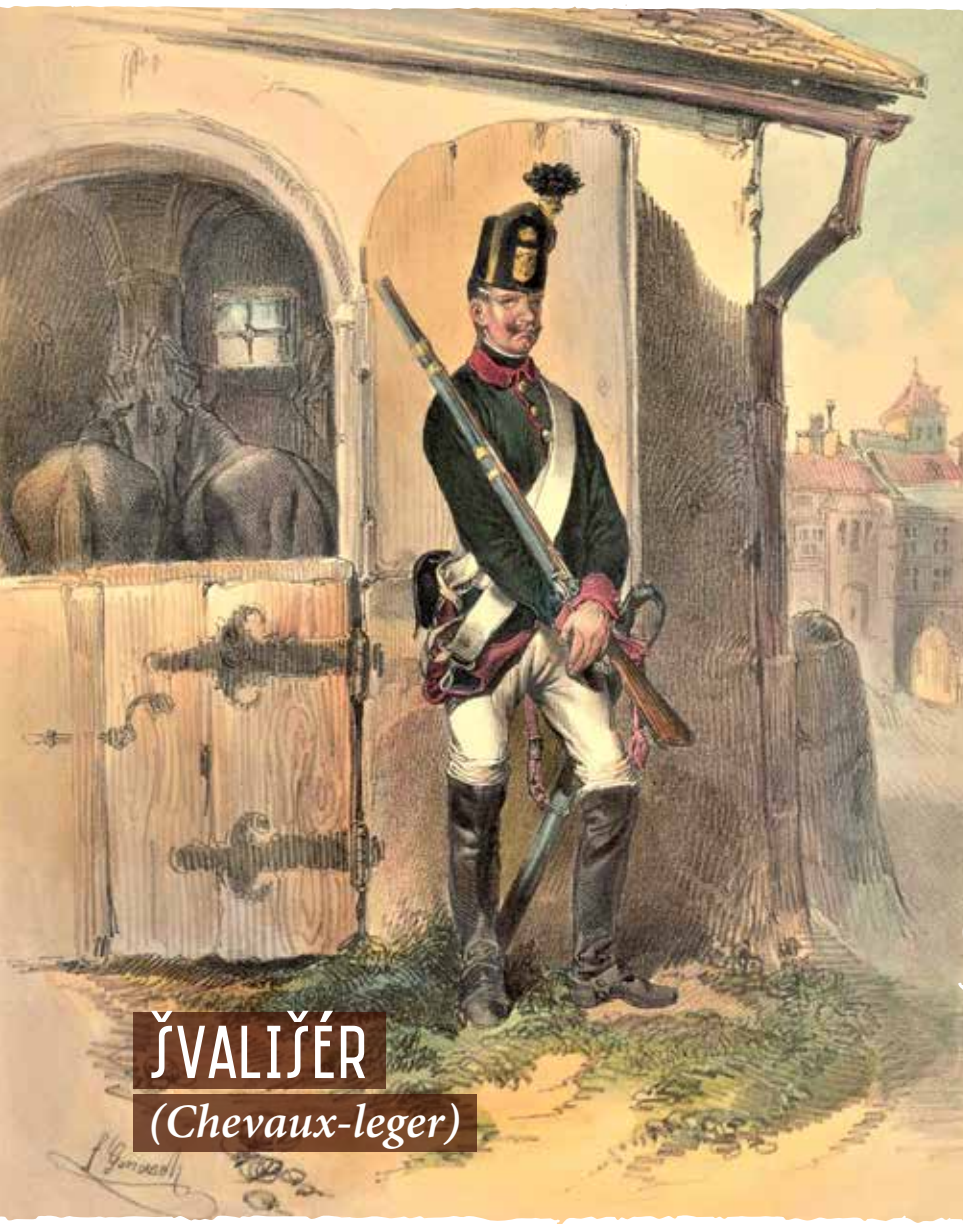
Roku 1780 švadróna husárov mala 192 mužov, takže husársky pluk v sile 8 švadrón spolu so štáбом mal 1 557 mužov, v čase vojny sa dopĺňal o rezervnú švadrónu a so štáбом dosahoval počet 1 785 až 1 800 mužov.

HUSÁR (Husar)

			1 Diana Štvrtok	2 Berta Piatok	3 Miloslav Sobota	4 Prokop Nedela
5 Sviatok sv. Cyrila a sv. Metoda Pondelok	6 Patrik, Patrícia Utorok	7 Oliver Streda	8 Ivan	9 Lujza	10 Amália	11 Milota
12 Nina	13 Margita	14 Kamil	15 Henrich	16 Drahomír	17 Bohuslav	18 Kamila
19 Dušana	20 Ilja, Eliáš	21 Daniel	22 Magdaléna	23 Olga	24 Vladimír	25 Jakub
26 Anna, Hana, Anita	27 Božena	28 Krištof	29 Marta	30 Libuša	31 Ignác	

AUGUST 2021

ŠVALIŠÉR (Chevaux-leger)

Švališéri boli osobitným druhom ľahkého jazdeckta francúzskeho pôvodu, ktoré plnilo podobné taktické úlohy ako uhorskí husári. Počiatky švališérov v habsburskom jazdecktvе spadajú do obdobia sedemročnej vojny. Prvý švališerský pluk habsburskej armády bol postavený roku 1759; po reorganizácii jazdeckta roku 1769 boli v službe 2 švališerske pluky, na konci vlády Márie Terézie mala monarchia už 6 švališerských plukov. Švališéri sa regrutovali v rakúskej časti monarchie, podstatnú časť medzi nimi teda tvorili muži z Čiech a Moravy. Boli vyzbrojení palošom, karabínou a pištoľami, na ľahkých a rýchlych koňoch podnikali nečakané výpady do tyla nepriateľa, pôsobili ako jazdecká rozvedka, no dokázali aj útočiť v lineárnej zostave ako iné druhy jazdeckta.

Výstrojný predpis Márie Terézie z roku 1767 stanovoval aj rovnošatu švališérov. Pokrývkou hlavy bol vysoký kašket z čiernej plsti; na ľavej strane čelného štítka bola pripevnená čierno-žltá rozeta s čierno-žltým chocholom. Strih švališerskej rovnošaty vychádzal z dragúnskej uniformy, líšil sa však farebne. Zelený kabát s ležatým golierom karmínovo červenej farby sa zapínal na jeden rad gombíkov a siahal do polovice stehien, karmínovo červené šosy sa po oboch stranách vyháňali a zapínali. Manžety kabáta boli taktiež karmínovo červené. Švališéri nosili biele nohavice, vysoké čizmy im prekrývali kolena. Švališerski dôstojníci nenosili kašket, ale klobúk, ich nohavice a vesta boli bledožlté.

Roku 1780 švališerský pluk pozostával zo 6 švadrón, každá mala 174 mužov, takže so štábom mal pluk 1 173 mužov; v čase vojny sa tabuľkový počet zvyšoval, každá zo šiestich švadrón sa mala doplniť na 203 mužov a pribudla rezervná švadróna, takže so štábom početný stav pluku činil 1 557 mužov.

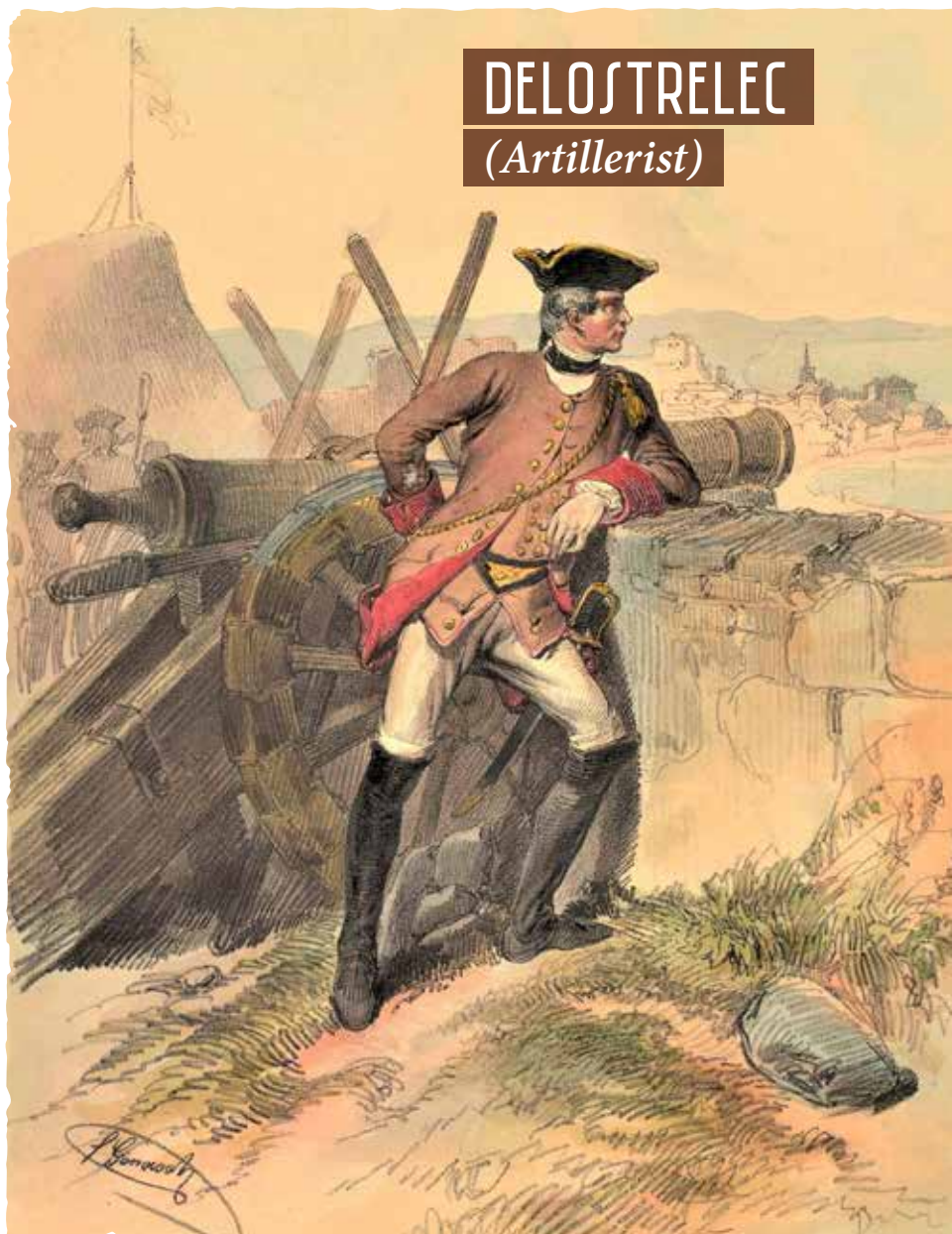
						1 Nedeľa Božidara
2 Pondelok Gustáv	3 Utorok Jerguš	4 Streda Dominika, Dominik	5 Štvrtok Hortenzia	6 Piatok Jozefína	7 Sobota Štefánia	8 Oskar
9 Lubomíra	10 Vavrinec	11 Zuzana	12 Darina	13 Lubomír	14 Mojmír	15 Marcela
16 Leonard	17 Milica	18 Elena, Helena	19 Lýdia	20 Anabela	21 Jana	22 Tichomír
23 Filip	24 Bartolomej	25 Ludovít	26 Samuel	27 Silvia	28 Augustín	29 Nikola, Nikolaj Výročie SNP
30 Ružena	31 Nora					

SEPTEMBER 2021

Delostrelectvo bolo popri pechote a jazdectve tretím hlavným druhom vojska. Jeho význam rapídne vzrastal najmä v 18. storočí, čo dokumentuje už samotný rast počtu delostrelcov: roku 1746 slúžilo v habsburskej armáde zhruba 800, roku 1769 už 5 000 a roku 1781 okolo 10 500 mužov. Bez účasti delostrelectva sa neobišla takmer žiadna bitka ani dobývanie alebo obrana pevností a miest. Delostrelci palbou ničili hradby a fortifikácie, prelamovali a vytvárali priechody pre útoky pechoty, resp. obraňovali pevnosti pred dobývajúcimi útočníkmi.

Delostrelectvo sa podľa spôsobu použitia diferencovalo na ľahké, teda najmä sprievodné delá pechoty, ďalej na poľné, ktoré sa nasadzovalo vo väčšom množstve a na určitých smeroch, a napokon na obliehacie a pevnostné. V druhej polovici 18. storočia sa delostrelectvo začalo organizovať už aj do samostatných vyšších útvarov. Po roku 1772 vznikli 3 poľné delostrelecké pluky; každý mal 4 práporov po 4 stotínach. Delostrelecká stotina mala nominálne 201 mužov. Samostatné jednotky tvorilo posádkové delostrelectvo príslušných pevností, ktoré zodpovedalo za výrobu i uloženie delostreleckej výzbroje a materiálu. Roku 1786 sa zriadil bombardovací zbor, ktorého príslušníci popri bojovej činnosti zabezpečovali výcvik obsluhy obliehacích diel a poľných húfníc, ako aj delostreleckých dôstojníkov.

Výroba diel bola sústredená vo Viedni, muníciu vyrábala najmä viedenská zbrojovka a jej filiálka v Steyri, štáb delostreleckého vojska sídlil v Českých Budějoviciach. Uniforma delostrelcov mala pôvodne modrú či perleťovú farbu, po sedemročnej vojne bola zavedená hnedá farba kabátca a svetlé nohavice, pokrývkou hlavy bol čierny trojrohý klobúk s vyhrnutým lemovaným okrajom. Osobnou zbraňou delostrelca bola krátka šabľa.

DELOSTRELEC (Artillerist)

		1 Drahoslava <i>Deň Ústavy SR</i>	2 Linda, Melinda, Rebeka	3 Belo	4 Rozália	5 Regina
6 Alica	7 Marianna	8 Miriana	9 Martina	10 Oleg	11 Bystrík	12 Mária
13 Ctibor	14 Ludomil	15 Jolana <i>Sedembolestná P. Mária</i>	16 Ludmila	17 Olympia, <i>Deň slov. vojenského letectva</i>	18 Eugénia	19 Konštantín
20 Luboslav, Luboslava	21 Matúš	22 Móric <i>Deň Ozbrojených síl SR</i>	23 Zdenka	24 Luboš, Lubor	25 Vladislav, Vladislava	26 Edita
27 Cyprián	28 Václav	29 Michal, Michaela	30 Jarolím			

OKTÓBER 2021

ČAJKÁR (Czaikist)

Čajkári – nazývaný aj nasadisti – už od konca stredoveku plnili úlohy riečnej flotily na Dunaji a na jeho väčších prítokoch, čiže na Tise a Sáve. Riečna flotila čajkárov mala dlho charakter pomocného či podporného vojska a nepovažovala za súčasť regulárnej armády, hoci jej príslušníci dostávali pravidelný žold. Najvýznamnejšia základňa čajkárov v 1. polovici 18. storočia bola v Komárne, kde sídlila stotina čajkárov a v miestnej lodenici sa opravovali i stavali lode čajkárskej riečnej flotily. Popri Komárne mali čajkári vtedy základne v Rábe a Ostrihome. Všetky tri stotiny tvorili súčasť tamojších vojenských posádok a podliehali príslušným veliteľom pevností. Čajkárov nasadzovali najmä pri útokoch na nepriateľské lode, pri obrane mostov a pontónov, ako aj pri hliadkovej a strážnej službe. Ďalej plnili úlohy pri preprave vojska, vojnového materiálu, proviantu a zásob pre potreby vojska, a to najmä počas vojnových ťažení, keď čajkári často zabezpečovali aj úlohy pontonierov. S postupným zatláčaním Osmanov na juh a následným posunutím južnej hranice Uhorska do priestoru Belehradu význam čajkárov na hornom Dunaji upadol. Roku 1751 základňu čajkárskej flotily redislokovali k južným hraniciam. Značná časť komárňanského, rábskeho a ostrihomského mužstva sa však na dolný Dunaj nepresťahovala, takže až roku 1763 sa podarilo sformovať čajkársky prápor so sídlom v slavónskom Titeli (dnes Srbsko). Titelský hraničiar sky čajkársky batalión – ako znel jeho názov – mal spočiatku 431 mužov v troch stotinách, neskôr, keď doplnili stavy a ustanovili aj štvrtú stotinu, jeho počet vzrástol až na okolo 1 100 mužov. Podliehal veliteľstvu Vojenskej hranice a stal sa trvalou súčasťou regulárnej armády.

4
František
Pondelok

11
Valentína

18
Lukáš

25
Aurel

5
Viera
Utorok

12
Maximilián

19
Kristián

26
Demeter

Deň hrdinov
Karpatsko-
duklianskej
operácie

6
Natália
Streda

13
Koloman

20
Vendelín

27
Sabína

7
Eliška
Štvrtok

14
Boris

21
Uršula

28
Dobromila

1
Arnold
Piatok

8
Brigita

15
Terézia

22
Sergej

29
Klára

2
Levoslav
Sobota

9
Dionýz

16
Vladimíra

23
Alojzia

30
Šimon,
Šimona

3
Stela
Nedela

10
Slavomíra

17
Hedviga

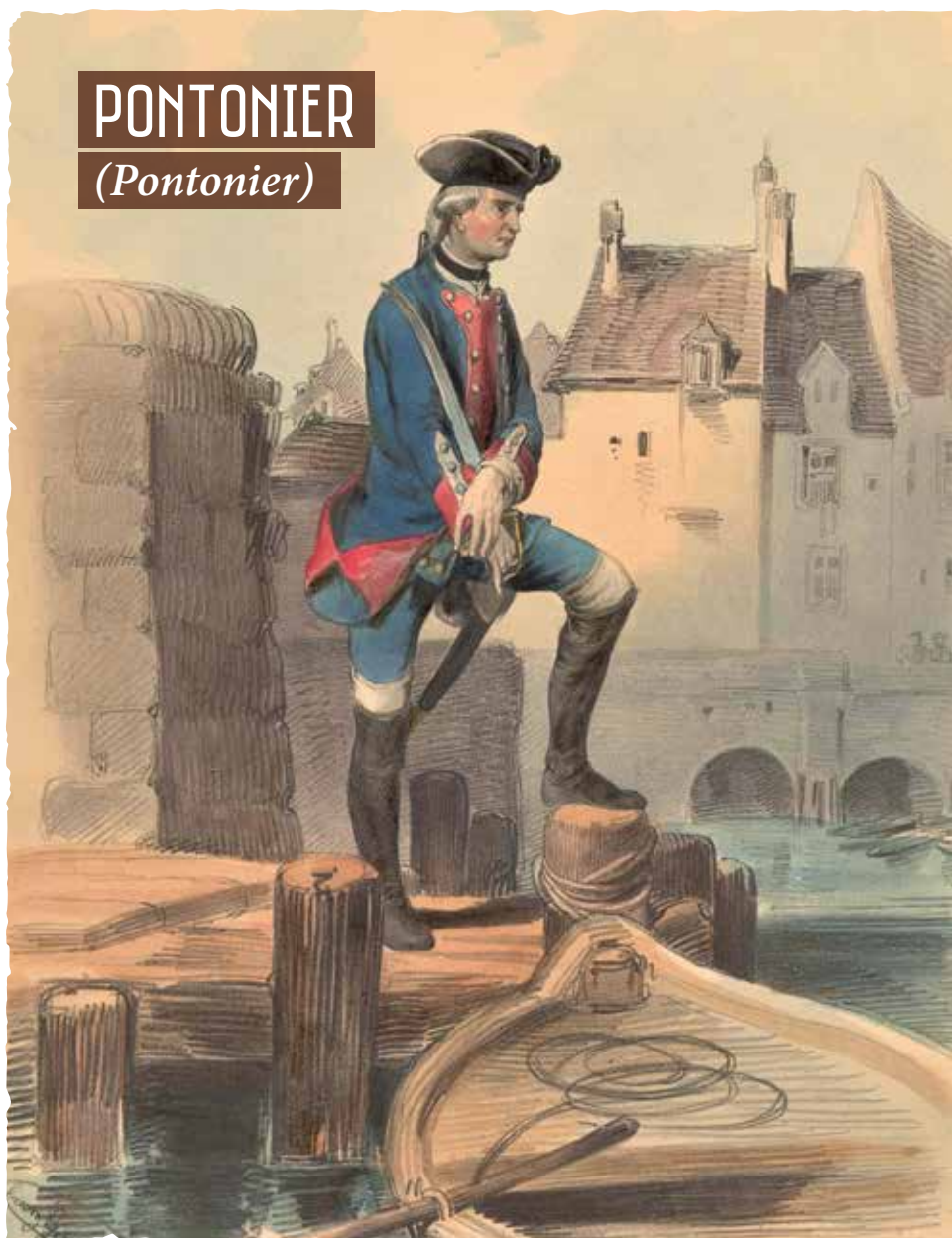
24
Kvetoslava

31
Aurélia

NOVEMBER 2021

Pontonieri boli špecializovaným technickým druhom vojska, ktoré sa v habsburskej armáde postupne formovalo práve v čase Márie Terézie. Popri pontonieroch to boli: sapéri, míneri, pionieri a inžiniersky zbor, ako aj trén, čiže vozatajstvo.

Pontonieri zabezpečovali predovšetkým výstavbu pontónových mostov cez vodné toky. Ich počiatky v habsburskej armáde spadajú do 16. storočia. Roku 1596 bol založený Mostný úrad v Komárne s pôsobnosťou pre celé Uhorsko, nemal však ešte pevnú vojenskú organizáciu. Úrad zodpovedal aj za pontónový materiál, ktorý bol deponovaný vo viacerých mestách na Dunaji. Roku 1684 bola v každom pešom pluku vytvorená pontonierska stotina (kompania) v sile 150 mužov. Roku 1749 bol vytvorený samostatný pontoniersky divízión (oddiel) s 2 stotinami, v každej stotine slúžilo 127 mužov. Pontónový materiál vtedy pozostával zo 120 drevených a 80 plechových mobilných pontónov. V roku 1758 bol vytvorený prvý pioniersky batalión (prápor) v sile štyroch stotín, ktorý bol spolu s pontonierskym divíziónom podriadený Štábu generálneho ubytovateľa (General-Quartiermeister-Stab). Každá pionierska stotina mala tri ťažké lávky, každá z nich bola naložená na šesťzáprahovom nákladnom voze. Keď roku 1761 pioniersky batalión zrušili, jeho 12 lávok prevzali pontonieri. Roku 1767 bol zriadený pontoniersky batalión (prápor) so sídlom štábu v Klosterneuburgu, ktorého zložkami bola jedna stotina sídliaca v Najvyššom lodnom úrade (Oberst-Schiffamt) vo Viedni a viacero (päť až sedem) pontonierskych poľných stotín dislokovaných podľa aktuálnej vojenskej situácie či potreby pozdĺž Dunaja. Každá pontonierska stotina mala spravidla 3 dôstojníkov a 64 mužov.

1 Pondelok
Denis, Denisa
Sviatok všetkých svätých

8
Bohumír

15
Leopold

22
Cecília

29
Vratko

2 Utorok
Pamiatka zosnulých

9
Teodor

16
Agnesa

23
Klement

30
Ondrej, Andrej

3 Streda
Hubert

10
Tibor

17
Klaudia, *Deň boja za slobodu a demokraciu*

24
Emília

4 Štvrtok
Karol

11
Martin, Maroš
Deň vojnových veteránov

18
Eugen

25
Katarína

5 Piatok
Imrich

12
Svätopluk

19
Alžbeta

26
Kornel

6 Sobota
Renáta

13
Stanislav

20
Félix

27
Milan

7 Nedela
René

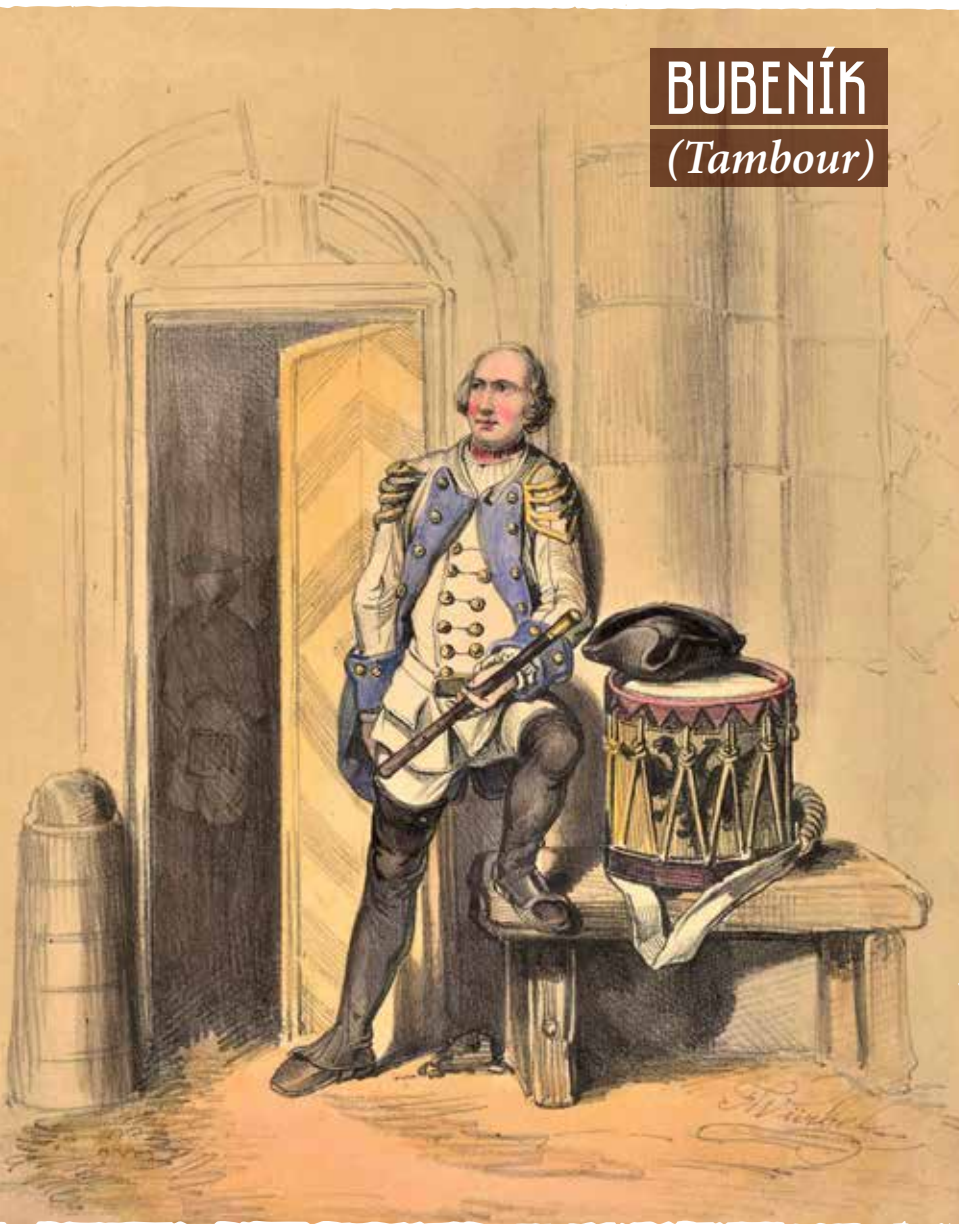
14
Irma

21
Elvíra

28
Henrieta

DECEMBER 2021

BUBENÍK (Tambour)

Tambori, čiže bubeníci, patrili spolu s trubačmi, píšťalkármi a hobojistami medzi vojenských muzikantov, ktorým v pravidelných armádach pripadla dôležitá úloha nielen v bojovej činnosti, ale aj v mierovom každodennom vojenskom živote.

Bubeník určoval rytmus pochodujúcich pešákov a priamo v boji bubnovaním odovzdával vopred dohodnuté signály, tóny píšťalkárov mali navodzovať pohodovú náladu a zvyšovať bojové odhodlanie. Za Márie Terézie bubeníci zvaní tympanisti, ktorí mali dva veľké bubny – tympany pripevnené po oboch stranách sedla, slúžili aj v husárskych i dragúnskych plukoch; po sedemročnej vojne roku 1768 ich však zrušili a pri odovzdávaní povelov či signálov sa v jazdectve využívali už len trubači.

Bubeník si musel osvojiť viacero konvenčných spôsobov bubnovania, napríklad pri poplachu, pri výzve zhromaždiť sa, pri nástupe do stráže a do služby, pri budíčku i večierke. Zároveň musel poznať aj škálu bubnových či hudobných signálov nepriateľa.

Bubeníci sa využívali aj ako parlamentári, keď podľa zaužívanej vojenskej obyčaje bubnujúc a mávajúc bielou šatkou v ruke kráčali smerom k nepriateľskej pevnosti alebo pozícii. Vo vzdialenosti zhruba 500 krokov pred nepriateľom sa bubeník zastavil, sem poňho prišli vojaci protivníka, zaviazali mu oči a odvedli ho k veliteľovi; po odovzdaní listu alebo odkazu a prevzatí odpovede, bubeníka odvedli so zaviazanými očami späť.

Podľa reglementu Márie Terézie z roku 1749 slúžilo v každom pešom pluku 52 bubeníkov, a to štyria v dvoch granátnických stotínach, čiže v každej stotine po dvaja, v 16 radových peších streleckých stotínach bolo dovedna 48 bubeníkov, v každej stotine po traja. Popri nich bolo v pešom pluku aj 20 píšťalkárov; a to štyria v dvoch granátnických stotínach a 16 v radových peších stotínach.

		1 Edmund Streda	2 Bibiána Štvrtok	3 Oldřich Piatok	4 Barbora, Barbara Sobota	5 Oto Nedela
6 Mikuláš Pondelok	7 Ambróz Utorok	8 Marína	9 Izabela	10 Radúz	11 Hilda	12 Otília
13 Lucia	14 Branislava, Bronislava	15 Ivica	16 Albína	17 Kornélia	18 Sláva, Slávka	19 Judita
20 Dagmara	21 Bohdan	22 Adela	23 Nadežda	24 Adam, Eva Stredný deň	25 1. sviatok vianočný	26 Štefan 2. sviatok vianočný
27 Filoména	28 Ivana, Ivona	29 Milada	30 Dávid	31 Silvester		

VOJACI MÁRIE TERÉZIE

Panovanie Márie Terézie v rokoch 1740 – 1780 sa prenikavo zapísalo do dejín národov habsburskej monarchie. V duchu zásad osvietenstva reformovala, humanizovala i demokratizovala vtedajšiu stredoeurópsku ríšu. Reformné aktivity sa významne premietli aj vo vojenstve monarchie.

Za vlády Márie Terézie, plnej vojnových konfliktov, zažila stála armáda nebyvalý rozmach. Trvalo narastal jej početný stav, zaviedli sa predpísané rovnosti podľa druhov vojsk, zlepšili sa materiálne a sociálne podmienky vojakov i dôstojníkov, skvalitnilo sa zdravotné zabezpečenie chorých a vyslúžilých vojakov, ako aj starostlivosť o vojenské vdovy a siroty.

Roku 1740, keď Mária Terézia nastúpila na trón, habsburská armáda mala 52 plukov pechoty a 40 plukov jazdecktva – 18 kyrsníckych, 14 dragúnskych a 8 husárskych. Všetky pluky nemali však predpísaný rovnaký početný stav, takže podľa tabuliek mala mať pechota 108 400 a jazdecktvo 33 480 mužov. Nominálne malo teda v 92 plukoch slúžiť 141 880 mužov, v skutočnosti ich bolo 107 892, (a to bez delostrelectva), čo zodpovedalo zhruba 75 %-nej naplnenosti.

Generáli a generálni adjutanti

Najvyšším vojensko-správnym orgánom habsburskej monarchie bola Dvorská vojnová rada (Hof-Kriegs-Rat) vo Viedni, ktorá bola predchodcom ministerstva vojny. Do jej kompetencie patrili základné vojensko-politické, veliteľsko-strategické, ekonomické a koncepčné otázky armády. Rozhodovala o dopĺňovaní a početných stavoch armády a druhov vojsk, vydávala direktívy a nariadenia o zásadných vojenských záležitostiach, zásobovaní a ubytovaní vojsk, o výstroji a výzbroji a podobne. Na čele Dvorskej vojnovej rady stál prezident, ktorý dostával pokyny priamo od panovníka, takže ho v rozsahu poverenia vo všetkých vojenských veciach zastupoval.

Generálny vojnový komisariát (General-Kriegs-Kommissariat) bol druhým najvýznamnejším

vojensko-správnym orgánom monarchie. Sídlil vo Viedni a vykonával kontrolnú činnosť v armáde. Hlavnou formou kontroly boli prehliadky zvané muštrácie, ktoré sa vykonávali spravidla dvakrát ročne. Príslušní vojenský komisári kontrolovali, či skutočný stav pluku zodpovedal nahlasovaným údajom o počte a materiálnom vybavení pluku, o odoberaných čiastkach žoldu, čím sa malo zabrániť rozkrádaniu alebo obohacovaniu sa dôstojníkov na úkor mužstva alebo civilného obyvateľstva.

Významnými zmenami prešiel najmä v 2. polovici 18. storočia Štáb generálneho ubytovateľa (General-Quartiermeister-Stab), plniaci úlohy neskoršieho generálneho štábu. Na rozdiel od predchádzajúcej praxe, keď sa po skončení vojnového ťaženia štáb spravidla rozpúšťal, Mária Terézia roku 1758 systematizovala tento orgán na trvalú a stálu ustanovenie.

Za Márie Terézie sa pre generalitu ustálilo hodnotné poradie, ktoré v podstate pretrvalo až do začiatku 20. storočia, a to hierarchicky zhora nadol takto: poľný maršal (Feldmarschall), generál jazdecktva (General der Kavalerie) v jazdecktve a poľný zbrojmajster (Feldzeugmeister) v pechote, poľný podmaršal (Feldmarschall-lieutenant), generálstrážmajster (Generalwachtmeister), ktorý sa od poslednej tretiny 18. storočia označoval ako generálmajor (Generálmajor).

Na konci roka 1740, keď pruské vojská zaútočili na monarchiu, slúžilo v habsburskej armáde 17 dectva (z nich 4 Uhri), 11 poľných zbrojmajstrov, 19 poľných podmaršalov v jazdecktve (z nich 4 Uhri), 76 generálstrážmajstrov (z nich 45 v pechote a 31 v jazdecktve, Uhrov medzi nimi bolo dovedna iba 10); vo výslužbe bolo 5 poľných podmaršalov a 24 generálstrážmajstrov.

Roku 1775 bolo v evidencii dovedna 369 generálov, a to 21 poľných maršalov (z nich 3 Uhri), 15 generálov jazdecktva (z nich 2 Uhri), 23 poľných zbrojmajstrov (z nich 3 Uhri), 102 poľných podmaršalov (z nich 9 Uhrov) a 208 generálmajorov (z nich 46 Uhrov); 63 generálov uhorského pôvodu malo teda v generalite habsburskej armády podiel takmer rovných 17 %.

V priebehu 18. storočia sa postupne aj ostatné vojenské hodnosti prestali stotožňovať s funkciami a v habsburskej armáde sa ustalovala hodnotná štruktúra podobná. Štábnymi, čiže vyššími dôstojníkmi boli: plukovník, podplukovník a hlavný strážmajster, nazývaný od roku 1757 už major.

Z dôstojníkov tzv. Prima-plana (čiže dôstojníkov uvedených na prvej strane zoznamu kompánie) to boli: kapitán v pechote a ritmajster v jazdecktve, poručík a napokon zástavník (ľudovo fendrich) v pechote a kornet v jazdecktve. Z hodnosti poručíka, ktorá sa v polovici 18. storočia vlastne zrušila, vznikla hodnosť nadporučíka a podporučíka. Hodnosť korneta v jazdecktve súčasne splynula s podporučíckou hodnosťou. Len krátky čas v 50. a 60. rokoch 18. storočia jestvo-

vala aj hodnosť podkapitána, a to ako kapitán-poručik (Capitain-Lieutenant). Od roku 1763 bola zavedená hodnosť kadeta, ktorá mala charakter dôstojníckeho zástupcu alebo čakateľa.

Poddôstojníkmi boli: feldvčel, čiže strážmajster (neskorší šikovateľ), firer či ľudovo fira (Führer, čiže čatár) a kaprál čiže desiatnik. Funkcia slobodníka jestvovala už v 17. storočí, no ako hodnosť sa kreovala až koncom 18. storočia.

Najvyššou taktickou a správnou jednotkou stálej armády bol pluk, ktorý sa vtedy po slovensky bežne označoval ako regiment. Nadobudol už ustálenejšiu organizačnú podobu, s čím bezprostredne súviseli aj normy v určovaní jeho početného stavu. Pluk sa členil na viacero (10 – 15) kompánií, čiže stotín (rôt). Stotinu tvorili spravidla 4 čaty. Najnižšou taktickou jednotkou pechoty bol batalión, čiže prápor zložený z 2 – 4 stotín, v jazdecktve to bola zasa švadróna či eskadróna vytvorená z 2 – 3 stotín. V tretej tretine 18. storočia boli stotiny v jazdeckých plukoch zrušené a nahradené švadrónami. Dve švadróny tvorili oddiel (nazývaný divízión), takže jazdecký pluk pozostával spravidla z 3 – 4 oddielov.

Pri poľnom ťažení sa 2 – 4 pluky zoskupovali do brigád, viacero brigád vytváralo kolónu alebo tábor.

Uhorský granátník a pešiak

Najpočetnejším a hlavným druhom habsburskej armády bolo pešie vojsko, ktoré tvorilo 2/3 až 3/4 celkového početného stavu armády. Za obdobie rokov 1711 – 1790 sa počet pešiakov zdvojnásobil, čo sa prejavilo tak v náraste počtu peších plukov zo 41 na 76, ako aj vo zvyšovaní ich nominálneho stavu v rámci plukov. Súčasťou každého pešieho pluku boli aj 2 – 3 stotiny granátnikov.

Až do zavedenia predpísaných uniforiem pre pechotu roku 1767 sa uhorskí pešiaci vynímali mnohorakostou, pričom ich rovnosť vychádzala z tradičných uhorských vzorov. Za Márie Terézie sa nariadilo aj nosenie spodkov. Pešiak nosil jednoradový kabát z bieleho súkna; pod kabátom mal kratšiu vestu. Vlnené nohavice boli biele, uhorskí pešiaci si však naďalej

Hulán, kyrysník a husár

zachovali modré nohavice so žltou výšivkou. Pokrývkou hlavy pešiaka bol čierny kašket, no granátnici si udržali typickú čapicu z medvedej kožušiny nazývanú medvedica.

Popri pechote bolo ďalším druhom vojska habsburskej monarchie jazdeckto, ktoré zväčša tvorilo tretinu až pätinu celkového počtu armády. Kyrysníci predstavovali klasické ťažké jazdeckto. Jazdeckí karabinieri predstavovali ľahší druh ťažkého jazdeckta. Mali ľahšie kone než kyrysníci a v niektorých plukoch nenosili ani ochrannú zbraň. Osobitný druh jazdeckta predstavovali dragúni, ktorí tvorili vlastne prechod medzi ťažkou a ľahkou jazdou. Medzi ľahké jazdeckto patrili trvale husári, od roku 1767 švališéri (ako rakúska obdoba francúzskej ľahkej jazdy) a od roku 1784 haličskí či poľskí huláni, ktorých charakteristickou zbraňou bola dlhá kopija. Zmeny súvisiace s bojovou taktikou a úlohou jazdeckta sa premietli aj do jeho zloženia. Postupne sa zvyšoval podiel ľahkého jazdeckta na úkor ťažkého.

Najmarkantnejšími zmenami prešlo delostrelectvo, ktoré sa práve za Márie Terézie stalo tretím hlavným druhom vojska habsburskej armády. V poslednej tretine 18. storočia sa začali postupne vyčleňovať špeciálne technické jednotky, ktoré spolu s vojenskými inžiniermi predstavovali zárodok neskoršieho ženíjného vojska.

Najvýznamnejším útvarom vojenských odborníkov bol zbor inžinierov. Vznikol roku 1747 a zabezpečoval úlohy súvisiace s fortifikačným stavitelstvom. Pôvodne sa členil na 4 brigády: nemeckú, uhorskú, taliansku a nizozemskú, roku 1763 sa zbor zreorgani-

zoval na dva útvary – nizozemský s pôvodnou teritoriálnou kompetenciou a nemecký s pôsobnosťou pre všetky ostatné krajiny monarchie, teda aj Uhorsko.

Medzi osobitné druhy technického vojska, ktoré sa začali organizačne osamostatňovať v 2. polovici 18. storočia, patrili sapéri (zákopníci), pionieri a míneri. Ich pôsobenie bolo v úzkom spojení a vyžadovalo si vysoký stupeň vzdelania potrebný pre tieto druhy špeciálneho technického vojska. Prví pionieri boli vlastne budovateľmi hradieb, šancí a okopov. Samostatný pioniersky prápor vznikol roku 1758, skladal sa zo 4 stotín, no aktivizovali ho len v čase vojny. Zbor sapérov vznikol roku 1760; pozostával z troch stotín po 55 mužov a spolu so štáбом mal spolu 172 mužov.

Míneri boli spočiatku súčasťou delostrelectva. Roku 1772 sa osamostatnili, vtedy mala mínerská brigáda dvoch majorov ako najvyšších dôstojníkov; členila sa na 4 stotiny s celkovým počtom 445 mužov.

Základom vozatajstva ako nového druhu vojska v 18. storočí, sa stali poľné zásobovacie kolóny, ktorých úlohou bol prevoz vojnového materiálu, proviantu a zásob pre potreby vojska počas vojnových ťažení. Popri tom si však aj jednotlivé pluky zriaďovali vlastný tréň, ktorý sa však po skončení vojny zväčša rozpustil alebo redukoval na minimum. Samostatný vozatajský zbor vznikol za tereziánskych reforiem; v čase mieru mal 18 oddielov (diviziónov) a 5 depozitúr, z ktorých však ani jedna nebola na Slovensku.

Pri výpočte špeciálnych druhov vojsk je potrebné spomenúť aj čajkárov (nasadistov) a pontonierov,

Pionier, sapér a inžinier

Delostrelecký dôstojník, delostrelec a vozataj

ktorí plnili dôležité úlohy na Dunaji a jeho prítokoch. Osobitnou elitnou vojenskou jednotkou bola Uhorská šľachtická garda, ktorú roku 1760 zriadila Mária Terézia. Z vojenského hľadiska išlo sice o okrajovú ceremoniálnu záležitosť, ktorá však mala zreteľný politický význam i cieľ, získať náklonnosť uhorskej šľachty.

Roku 1756 pred začiatkom sedemročnej vojny Mária Terézia disponovala značným vojenským potenciálom; tvorilo ho 54 peších plukov (z toho 8 uhorských) v sile vyše 126 000 mužov, 40 jazdeckých plukov (z toho 10 husárskych) s počtom viac než 30 000 mužov, takmer 17 000 peších hraničiarov a približne 3 500 príslušníkov delostrelectva a technických druhov vojsk, teda dovedna takmer 177 000 mužov.

V čase úmrtia Márie Terézie a pri nástupe samostatnej vlády cisára Jozefa II. roku 1780 mala habsburská armáda už 59 peších plukov (z toho 11 uhorských), 23 plukov jazdeckta (z toho 9 husárskych), 17 hraničiarovských plukov, 3 pluky delostrelectva, 21 samostatných granátnických práporov (z toho 3 uhorské), 1 čajkáarský prápor, 1 zbor inžinierov a 1 zbor sapérov. Celkove v armáde slúžilo takmer štvrt milióna mužov.

Vzťah Márie Terézie a armády možno napokon ilustrovať malým, no výstižným detailom. V svojom zavelte nariadila, aby každý vojak armády, „od najvyššieho rangu po posledného radového vojaka“ dostal po jej smrti jeden mesačný žold navyše. Na slávnostnej tryzne konanej vo všetkých vojenských útvaroch pri príležitosti jej pohrebu koncom roka 1780 naozaj každému príslušníkovi armády mimoriadny žold vyplátili.

Nástenný kalendár Vojenského historického ústavu 2021

Vydal: **Vojenský historický ústav, Krajná 27, 821 04, Bratislava, www.vhu.sk**

© Námet a autor textu: **doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD.**

Editor: **plk. Mgr. Miloslav Čaplovič, PhD.**

Zodpovedná redaktorka: **Mgr. Božena Šedová**

Grafická úprava: **Andrej Uhrík**

Tlač: **EQUILIBRIA, s.r.o. Košice**

Kalendár ilustrujú reprodukcie vybraných litografických listov Franza Gerascha, ktoré vyšli roku 1854 vo Viedni v súbore 152 jednotlivín s názvom *Das Oesterreichische Heer von Ferdinand II. Römisch Deutschen Kaiser, bis Franz Josef I. Kaiser von Oesterreich.*

2021